

Joanna Ligenzowska
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie

Zrównoważona konsumpcja w Finlandii

Streszczenie

Zrównoważona konsumpcja i produkcja są tematem zainteresowania polityki środowiska w wielu krajach na całym świecie od ponad 20 lat, szczególnie w krajach Unii Europejskiej. Mimo to nadal obserwowane są negatywne dla środowiska skutki rosnącej konsumpcji spowodowanej rozwojem i wzrostem gospodarczym społeczeństw. Wiele strategii ochrony środowiska, których celem jest poprawa wydajności zasobów i efektywności ekologicznej procesów i produktów, nie jest w stanie w pełni przeciwstawić się negatywnemu oddziaływaniu na środowisko wywołanym przez wzrost konsumpcji. Niemniej jednak istnieją kraje, w których program zrównoważonej konsumpcji jest realizowany przez całe społeczeństwo, a problem ochrony środowiska przed szkodliwymi działaniami człowieka nie jest nikomu obcy. Przykładem takiej gospodarki jest Finlandia.

Celem rozważań jest przedstawienie strategii zrównoważonego rozwoju w Finlandii. W opracowaniu opisano *Narodowy Program Zrównoważonej Produkcji i Konsumpcji* Finlandii, a także działania podejmowane przez rząd i organizacje pozarządowe zachęcające do realizowania tego programu. Ponadto pokazano perspektywę rozwoju zrównoważonego w następnych latach. Wykorzystano informacje z bazy danych *Eurostat* oraz bazy danych efektywności energetycznej *Odyssey*, a także dane zebrane przez fińską firmę zajmującą się rynkiem żywności ekologicznej w Finlandii – *Pro Luomu* i Urząd Statystyczny Finlandii.

Słowa kluczowe: zrównoważona konsumpcja, Finlandia, narodowy program zrównoważonej konsumpcji.

Kody JEL: E2

Wstęp

W XXI wieku konsumpcja przestała być tylko zużywaniem dóbr w celu zaspokojenia ludzkich potrzeb. Obecnie mamy do czynienia z tak zwanym konsumpcjonizmem, czyli z postawą polegającą na nieusprawiedliwionym (kosztem ekologicznym, społecznym czy też indywidualnym) zdobywaniu dóbr materialnych i usług. Problem ten dotyczy szczególnie kraje wysoko rozwinięte oraz rozwijające się i jest coraz bardziej widoczny w ostatnich latach. Dlatego też zrównoważona konsumpcja, scharakteryzowana przez OECD jako optymalne, świadome i odpowiedzialne korzystanie z dostępnych zasobów naturalnych, dóbr i usług na poziomie jednostek, gospodarstw domowych, wspólnot i społeczności lokalnych, środowisk biznesowych, samorządów terytorialnych, rządów krajowych i struktur międzynarodowych, stanowi główny podmiot dyskusji na forach międzynarodowych od wczesnych lat 90. Populacja na świecie wzrasta rok po roku, a społeczeństwa zaczynają być coraz bar-

dziej zorientowane na indywidualne dobro jednostki, co ma niebagatelny wpływ na środowisko. Dla przykładu, sama tylko produkcja żywności powoduje powstawanie odpadów rzędu do 18 ton na osobę (European Environment Agency). Ponadto ludność jest w swoich dążeniach dalej od zrównoważonej konsumpcji niż była kiedykolwiek. Obecnie ekologiczne wyzwania skupiają się przede wszystkim na kontroli zanieczyszczeń powietrza, czystej produkcji oraz udoskonalaniu metod efektywnego wykorzystywania zasobów (Mont, Plepys 2007).

Konsumpcja od zawsze była bardzo widoczna zarówno dla ludzi, jak dla całej gospodarki. Posiadane dobra są dla człowieka podstawą do prowadzenia życia na odpowiednim poziomie egzystencji, natomiast dla gospodarki są gruntem, na którym budowane jest bogactwo narodu. Jednak im większa konsumpcja, tym większy wpływ na środowisko. Można więc zasugerować zmianę wzorców konsumpcji, a nawet zmniejszenie jej poziomu. Samoistnie ludzie nie są jednak w stanie sprostać temu problemowi, egocentryzm i brak perspektywicznego myślenia jednostki wymuszają odpowiednie działania państwa w tym zakresie. Z tego względu wiele krajów na całym świecie od dawna prowadzi politykę zmierzającą do zrównoważonej konsumpcji i produkcji. Jednym z najbardziej postępowych i konsekwentnych w swych działaniach jest rząd Finlandii.

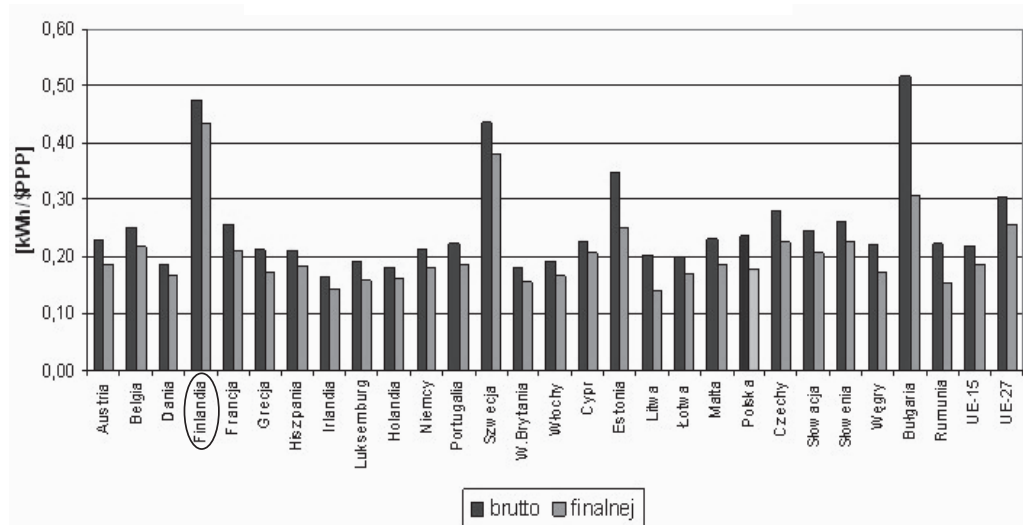
Rozważania mają na celu przeanalizowanie narodowego programu promowania zrównoważonej konsumpcji i produkcji w Finlandii oraz nakreślenie pionierskich działań służących do jego wypełniania. Analiza jest oparta na bazie krajowych raportów danych Urzędu Statystycznego Finlandii i danych z bazy *EUROSTAT*. Pierwsza część artykułu prezentuje ogólną charakterystykę konsumpcji i produkcji w Finlandii. Kolejne części skupiają się natomiast na charakterystyce działań, które są podejmowane w ramach dbałości o zrównoważony rozwój oraz na ich efektach.

Finlandia

Finlandia jest państwem leżącym w Europie Północnej powstałym po odłączeniu od Rosji w 1917 roku. Jest członkiem Unii Europejskiej od 1995 roku. W porównaniu z innymi europejskimi krajami Finlandia jest bardzo rozległym krajem, w którym gęstość zaludnienia wynosi około 17 os/km², a ponadto jest mocno zróżnicowana. Obecnie zamieszkuje ją około 5,44 miliona mieszkańców. Klimat w Finlandii jest chłodniejszy niż w Europie Centralnej i Środkowej – średnia temperatura na południu Finlandii wynosi 5,5°C, natomiast na północy około 0°C. Nie powinno więc dziwić, iż kraj ten jest w czołówce zużycia energii spośród wszystkich państw Unii Europejskiej. Na wykresie 1 zaprezentowano zużycie energii elektrycznej na PKBppp w krajach UE. Największe zużycie energii elektrycznej ma Bułgaria, kolejna jest Finlandia, a tuż za nią plasuje się Szwecja. Oczywiście jest jednak, że nie tylko klimat odgrywa kluczową rolę w tym procesie.

Do czasów II wojny światowej Finlandia była bardzo biednym państwem, a jej gospodarka opierała się głównie na produktach drzewnych; po 1945 roku sytuacja zmieniła się diametralnie, powodując bardzo szybki wzrost gospodarczy, co dało Finlandii miano jednego z najbo-

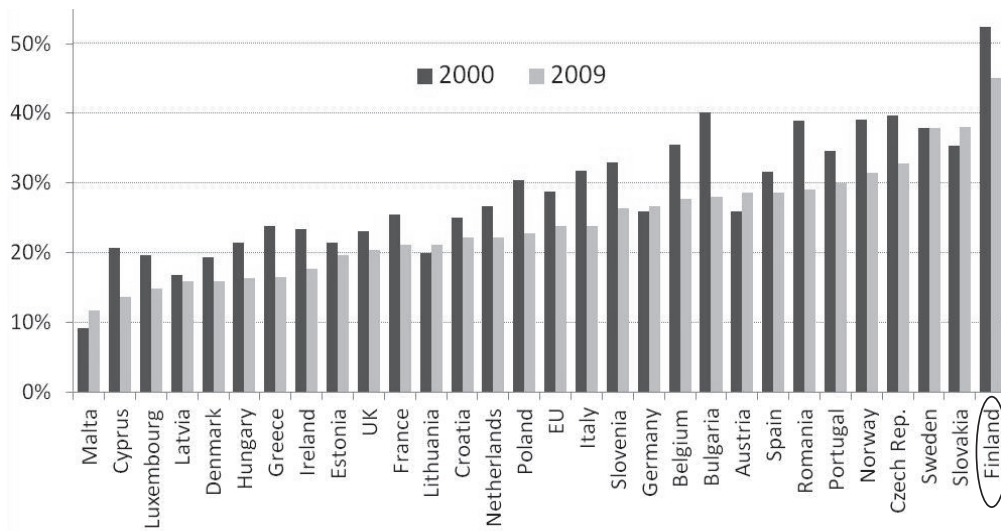
Wykres 1

Zużycie energii elektrycznej na PKB_{PPP} w krajach Unii Europejskiej w 2008 roku

Źródło: EUROSTAT 2008.

Wykres 2

Udział przemysłu w finalnym zużyciu energii w krajach Unii Europejskiej w latach 2000-2009

Źródło: ODYSSEE 2010.

gatszych państw na świecie. Gospodarczy rozwój Finlandii w tym czasie, a także w chwili obecnej zapewnia bardzo energochłonna produkcja, szczególnie w przemyśle metalowym i leśnym, które są głównymi gałęziami przemysłu (Mickwitz i in. 2011, s. 1779-1787). Nie można pominąć faktu, że gałęzie te mają najwyższe wskaźniki energochłonności spośród wszystkich branż gospodarki narodowej. Obecnie, jak w większości zamożnych społeczeństw, większość dochodów pochodzi z usług, ale przemysł w dalszym ciągu odgrywa ogromną rolę.

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju zakwalifikowała Finlandię do państw, w których intensywność bezpośredniego zużycia materiałów (*domestic material consumption*), czyli całkowitej ilości materiałów bezpośrednio stosowanych w gospodarce, jest jedną z najwyższych. Finlandia zajęła również pierwsze miejsce pod względem energochłonności. Gospodarka, która zużywa 7,1 tony litra ropy w przeliczeniu na jednego mieszkańca, zajmuje drugie miejsce zaraz za Luksemburgiem (OECD).

Narodowy Program Zrównoważonej Produkcji i Konsumpcji w Finlandii

Wkrótce po Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju w Rio de Janeiro w 1992 roku w Finlandii została powołana rządowa Komisja do spraw Zrównoważonego Rozwoju. Postawiła sobie za cel stworzenie listy wyzwań, przed którymi stoi kraj, aby nie doprowadzić do naruszenia równowagi środowiska oraz przyjąć strategię, które pozwoliłyby je osiągnąć. W latach 2003-2005 jako absolutni pionierzy w Europie, Finowie zaczęli rozwijać *Narodowy Program Zrównoważonej Konsumpcji i Produkcji* jako odpowiedź na porozumienie podpisane na Szczycie Ziemi w Rio w 1992 roku. Program ten w swoich założeniach ma promować: ekologiczną produkcję, zieloną energię, ekologiczną konsumpcję oraz działania informacyjno - marketingowe. W 2005 roku dokument został zatwierdzony przez fiński rząd, a jego oficjalna nazwa brzmi *Coraz więcej i lepiej za mniej*. Program zawiera wizję do roku 2025 i składa się z celów głównych oraz 73 celów pośrednich. Do najważniejszych wdrożonych i/lub zainicjowanych do 2011 roku można zaliczyć 10 z nich (Honkasalo 2011, s. 1901-1905):

1. Założenie nowego centrum ds. usług wydajności materiałowej.
2. Wprowadzenie podatku od samochodów osobowych, uzależniony od emisji CO₂.
3. Ułatwienie sposobów opodatkowania usług krajowych dla gospodarstw domowych.
4. Plan zapewnienia dojazdu do pracy środkami transportu publicznego.
5. Program zrównoważonych działań dla sektora publicznego oraz do jednostek współpracujących z sektorem publicznym zachęcający do stosowania przyjaznych dla środowiska rozwiązań i zakupów (np. samochody elektryczne dla policji, które emitują mniej CO₂ do atmosfery).
6. Analiza przepływu materiałów szkodliwych dla środowiska.
7. Dyskusja nad wprowadzeniem umowy o efektywnym wykorzystaniu materiałów przez jednostki produkcyjne.
8. Odnowienie umów o efektywności energetycznej.

9. Utworzenie nowego funduszu do finansowania renowacji budynków.
10. Program promowania innowacji związanych z ochroną środowiska.

Kolejną istotną kwestią, którą poruszono było również to, w jaki sposób postanowienia *Narodowego Programu Zrównoważonej Produkcji i Konsumpcji* będą wdrażane oraz monitorowane.

Od lat 80. ubiegłego wieku ogromne zmiany, które zachodziły w Finlandii wymusiły zmianę stylu prowadzenia polityki państwa. Z kraju o silnym centrum administracji Finlandia stała się państwem posiadającym bardzo duże kompetencje jednostek samorządów terytorialnych. Obecnie władze regionalne odgrywają kluczową rolę we wdrażaniu reform i decyzji podejmowanych na szczeblu rządowym. Co więcej, władze samorządowe mają szerokie kompetencje dotyczące prawodawstwa lokalnego, na przykład są odpowiedzialne za zarządzanie odpadami oraz wydają pozwolenia na działalność firm tym się zajmującym. Na nich więc została scedowana odpowiedzialność za promowanie działań mających zapewnić zrównoważony rozwój. Każdy z regionów ma swoje własne cele, które powinien osiągnąć do założonego terminu. Przykładem może być tutaj strategia klimatyczna dla miast Helsinki i Kuopio. Władze lokalne Helsinek założyły, iż do roku 2030 zmniejszą emisję gazów cieplarnianych o około 39% na osobę, w Kuopio – o 40%, ma być osiągnięte do 2020 roku.

Kolejnym podmiotem, który ma bardzo duże znaczenie w kształtowaniu zrównoważonej produkcji i konsumpcji są przedsiębiorstwa. Szczególne znaczenie przypisuje się jednostkom innowacyjnym, których działalność, niezależnie od branży, skupia się na ochronie środowiska i wprowadzaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych oraz produktów tzw. «*eco-friendly*». Przykładem może być branża budowlana, w której zastosowano cyfrowe technologie w projektowaniu budynków mieszkalnych służących monitorowaniu zużycia energii czy wody (Hyvättinen 2005, s. 262-273). Wielką nadzieją są również biorafinerie, które dają nowe możliwości uzyskania zupełnie nowych produktów z tych samych surowców. Szczególne znaczenie ma to dla przemysłu papierniczo-celulozowego, który jest bardzo energochłonny i kosztowny. Ponadto biorafinerie mogłyby wprowadzać korzystne sposoby eksploatacji odnawialnych źródeł energii (biomasa) (Hetemäki i in. 2011). Z ekonomicznego punktu widzenia jest to istotne ze względu na coraz mniejszy popyt na wyroby papiernicze, których Finlandia jest producentem.

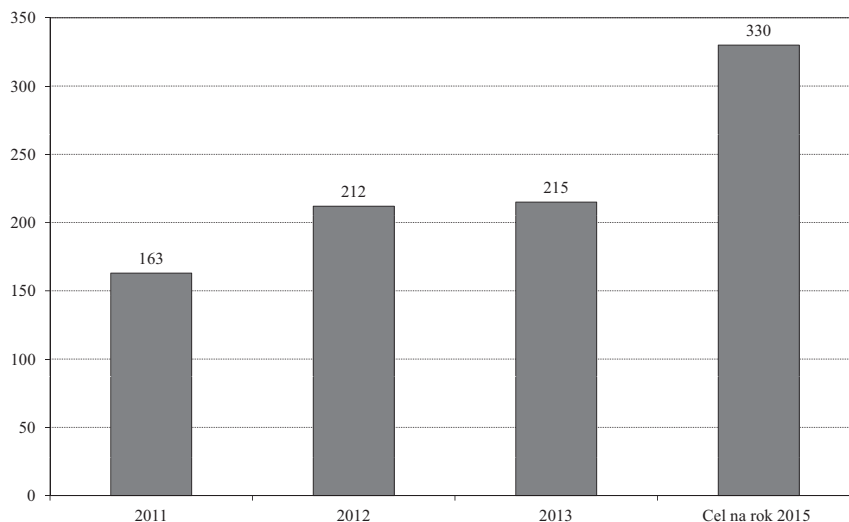
Najważniejszą jednak rolę przypisuje się konsumentom. Analiza przepływów międzygałęziowych pokazuje, że konsumpcja żywności w gospodarstwach domowych reprezentuje 21% całej emisji gazów cieplarnianych. Jest to zdecydowanie więcej niż cały sektor odpadów w Finlandii (Seppälä i in. 2011). Kolejnym działem jest przemysł odzieżowy, który ma bardzo duży, a zarazem negatywny wpływ na środowisko. Konsumentci, przez swoje wybory czy zmiany nawyków, mogą wpłynąć na poprawę tej sytuacji zwiększając zakup produktów bardziej ekologicznych w sektorze żywnościowym, czy też produktów tekstylnych z materiałów mniej szkodliwych w przemyśle odzieżowym. Ponadto mogą oddziaływać na rząd, aby wspierał alternatywne źródła produkcji energii oraz tworzył lepsze warunki dla lokalnych przedsiębiorstw, które chcą podejmować wyzwania związane ze zmianami, które zachodzą w środowisku naturalnym.

Rynek żywności organicznej w Finlandii

Popyt na żywność w Finlandii jest uzależniony od jakości żywności, źródła pochodzenia oraz świadomości ekologicznej. Popularność żywności ekologicznej i produktów funkcjonalnych wynika z większej świadomości konsumenta dotyczącej bezpieczeństwa żywności i zdrowych nawyków żywieniowych. Ponadto niebagatelny wpływ mają zmiany socjo-demograficzne i wzrost liczby gospodarstw jednoosobowych. Z punktu widzenia zrównoważonej konsumpcji i produkcji, ekologiczna żywność może przyczynić się do poprawy stanu środowiska naturalnego zanieczyszczanego pestycydami i środkami ochrony roślin. Dlatego też rynek żywności organicznej rozwija się rok do roku i w 2015 roku ma osiągnąć wartość 330 milionów euro.

Wykres 3

Udział w rynku żywności organicznych produktów spożywczych w latach 2011-2013 (w mln euro)

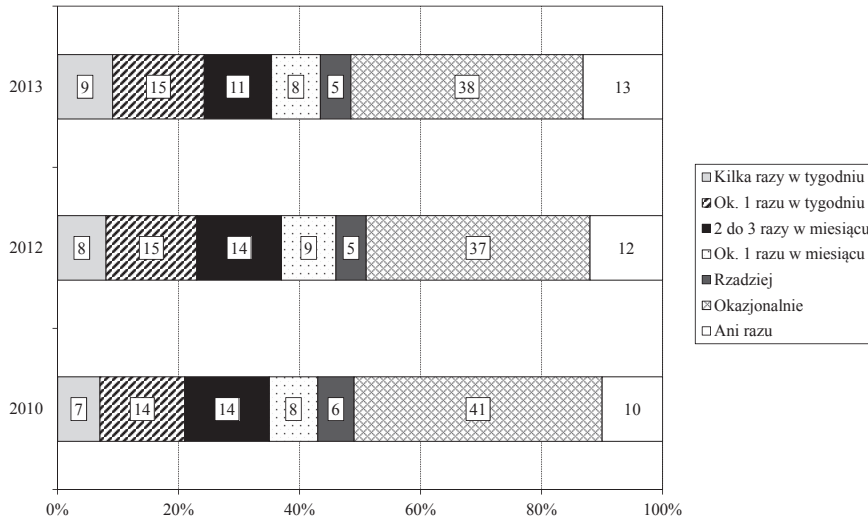
Źródło: Pro Luomu (2014).

System dystrybucji żywności organicznej w Finlandii jest zdominowany przez 3 krajowe spółki. W swojej ofercie posiadają one około 3000 produktów ekologicznych. Mniej więcej 60% z nich to produkty krajowe. Najpopularniejszym produktem ekologicznym jest mleko, a produkty mleczne stanowią około 1/3 sprzedaży całkowitej. Do innych dużych organicznych grup produktów należą również owoce, warzywa, produkty wypiekane i jaja (Pro Luomu¹ 2014).

¹ Pro Luomu – organizacja założona w 2011 roku przez czołowych producentów żywności organicznej w Finlandii do budowania i wzmacniania wzajemnej współpracy.

Wykres 4

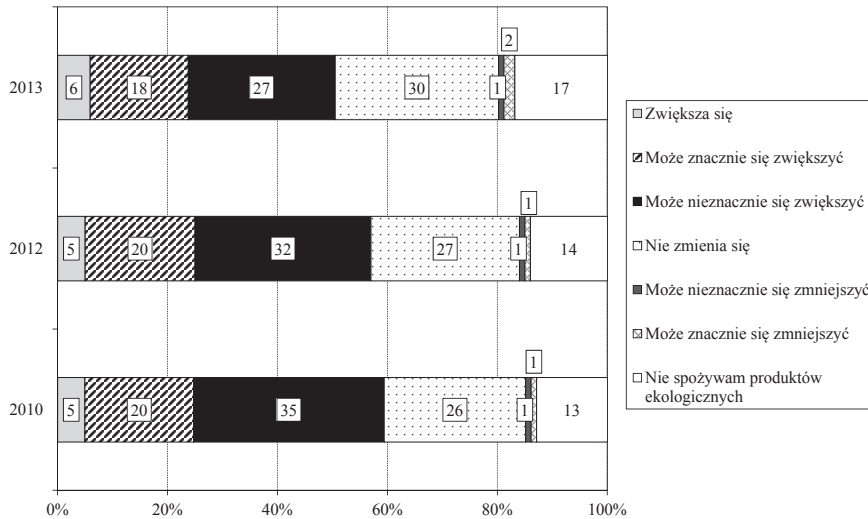
Częstotliwość nabywania produktów ekologicznych w Finlandii w latach 2011-2013

Źródło: TNS Gallup Oy/ Luomun kuluttaja- barometri 2013.

Wykres 5

Zmiana częstotliwości nabywania produktów ekologicznych przez konsumentów w przyszłości

Źródło: Pro Luomu (2014).

W 2013 roku w Finlandii zostały również opublikowane wyniki badań ankietowych na temat częstotliwości nabywania produktów ekologicznych przez konsumentów oraz zmiany częstotliwości nabywania w przyszłości (por. wykres 4). Zjawisko to jest monitorowane i daje możliwość przewidywania rozwoju rynku żywności organicznej w przyszłości. Jest to istotne szczególnie dla producentów oraz dystrybutorów. Efektem bardzo silnego zaangażowania rządu i organizacji samorządowych promujących organiczne produkty jest to, że około 50% społeczeństwa kupuje produkty ekologiczne regularnie. Są to przeważnie mieszkańcy dużych miast oraz rodziny z małymi dziećmi (Pro Luomu 2014).

Okolo 50% społeczeństwa kupuje produkty ekologiczne bardzo rzadko lub wcale, czego przyczyną może być trudna sytuacja gospodarcza Finlandii i wzrastające bezrobocie. Głównym bowiem czynnikiem zmniejszającym spożycie produktów organicznych jest cena. Dlatego też liczba osób nabywających przyjazną dla środowiska żywność nie zmienia się szybko i tylko w niewielkim stopniu ewoluje w przyszłości.

Ponad połowa konsumentów przewiduje, że w przyszłości ich spożycie produktów ekologicznych wzrośnie. Okolo 30% twierdzi, że sytuacja nie ulegnie zmianie. Okolo 1/5 nie spożywa tego rodzaju produktów w ogóle. W latach 2010-2013 zauważalne jest więc stabilizowanie się sytuacji. Uważa się, że informowanie klientów o tzw. *fair producer prices* oraz o różnicach między produktami wytwarzanymi w sposób ekologiczny i konwencjonalny mogłoby zwiększyć spożycie (Pro Luomu 2014).

Podsumowanie

Zrównoważona konsumpcja i produkcja mają ogromne znaczenie we współczesnym świecie ze względu na postępującą globalizację i wzrastającą liczbę ludności. Polepszający się standard życia idzie w parze ze wzrastającą konsumpcją, co ma swoje konsekwencje w zmianach, które zachodzą w środowisku naturalnym. Finlandia nie jest wyjątkiem, dlatego też obecna polityka państwa kładzie silny nacisk na promowanie i rozwój innowacji w produkcji oraz konsumpcji, aby osiągnąć zrównoważony rozwój i nie naruszać równowagi ekologicznej. Ważnym krokiem w tym kierunku było utworzenie *Narodowego Programu Zrównoważonej Produkcji i Konsumpcji*, który ma na celu zmniejszenie negatywnego wpływu przemysłu na środowisko naturalne do 2025 roku. Kluczową rolę w wypełnianiu tego programu powierzono jednostkom samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorstwom. Konsumentom są natomiast uważani za przyczynę zachodzących zmian. Przykładem może być tutaj sektor rolno-spożywczy, w którym konsumenci odgrywają najważniejszą rolę nabywając produkty przyjazne dla środowiska.

Bibliografia

Annukka B., Hukkinen J. (2011), *Beyond effectiveness: the uses of Finland's national programme to promote sustainable consumption and production*, "Journal of Cleaner Production", No. 19.

- Honkasalo A. (2010), *Perspectives on Finland's sustainable consumption and production policy*, "Journal of Cleaner Production", No. 19.
- Hetemäki L., Niinistö S., Seppälä R., Uusivuori J. (2011), *Murroksen jälkeen – Metsien käytön tulevaisuus Suomessa*, Metsä, Helsinki.
- Hyvättinen, H. (2005), *Interface standards and creating innovation markets implications on SMEs in a technology programme*, "Technovation", No. 26 (2).
- Kojonsaari G., Žuk E. (2013), *Raport rynkowy dotyczący artykułów rolno-spożywczych w Finlandii*. Raport rynkowy przygotowano z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007-2013.
- Mickwitz P., Hilden M., Seppälä J., Melanen M. (2011), *Sustainability through system transformation: lesson from Finnish efforts*, "Journal of Cleaner Production", No. 19.
- Mont O., Plepys A. (2008), *Sustainable consumption progress: should we be proud or alarmed?* "Journal of Cleaner Production", No. 16.
- Pro Luomu (2014), *Organics in Finland 2013*, Helsinki.
- Seppälä, J., Mäenpää, I., Koskela, S., Mattila, T., Nissinen, A., Katajajuuri, J.-M., Härmä, T., Korhonen, M.-R., Saarinen, M., Virtanen, Y. (2011), *An assessment of greenhouse gas emissions and material flows caused by the Finnish economy using the ENVIMAT model*, "Journal of Cleaner Production", No. 19.

Sustainable Consumption in Finland

Summary

Sustainable consumption and production have been the topic of concern of the environmental policy in many countries across the world for more than 20 years, particularly in the countries of the European Union. Despite this fact, there have still been observed negative for the environment effects of ever growing consumption caused by the economic development and growth of societies. Many strategies for environmental protection, whose aim is to improve efficacy of resources and ecological effectiveness of processes and products, are not able to fully oppose the negative impact on the environment triggered by the growth of consumption. Nevertheless, there are countries where the programme of sustainable consumption is implemented by the whole society and the problem of environmental protection against man's harmful activities is not alien to anybody. Finland is an example of such economy.

An aim of considerations is to present the strategy of sustainable development in Finland. In her article, the author described the Finland's *National Programme of Sustainable Production and Consumption* as well as the measures undertaken by the government and NGOs encouraging implementing this programme. Moreover, she showed the perspective of sustainable development in next years. She used information from the *Eurostat's* database as well as data bases of energetic effectiveness *Odyssee* and the data collected by the Finnish company dealing with the market for ecological food in Finland, *Pro Luomu*, and the Statistics Finland.

Key words: sustainable consumption, Finland, national programme of sustainable consumption.

JEL codes: E2

Устойчивое потребление в Финляндии

Резюме

Устойчивое потребление и производство – темы заинтересованности политики по вопросам окружающей среды во многих странах во всем мире на протяжении более 20 лет, в особенности в странах-членах Европейского Союза. Несмотря на это по-прежнему наблюдаются негативные для среды последствия возрастающего потребления, вызванного экономическим ростом и развитием обществ. Многие стратегии защиты окружающей среды, цель которых заключается в повышении рентабельности ресурсов и экологической эффективности процессов и продуктов, не в состоянии противопоставляться отрицательному воздействию на среду, вызванному ростом потребления. Тем не менее, существуют страны, в которых программа устойчивого потребления осуществляется всем обществом, а проблема защиты среды от приносящих вред действий человека никому не чужда. Финляндия – пример такой экономики.

Цель рассуждений – представить стратегию устойчивого развития в Финляндии. В разработке описали Национальную программу устойчивого производства и потребления Финляндии, а также действия, предпринимаемые правительством и неправительственными организациями, поощряющие осуществление этой программы. Кроме того, указали перспективу устойчивого развития в очередных годах. Использовали информацию из базы данных Евростата, а также базы данных энергетической эффективности *Odyssee*, равно как и данные, собранные финской фирмой, занимающейся рынком экологических продуктов питания в Финляндии, *Pro Luomu*, и Статистическим управлением Финляндии.

Ключевые слова: устойчивое потребление, Финляндия, национальная программа устойчивого потребления.

Коды JEL: E2

Artykuł nadesłany do redakcji w marcu 2015 roku

© All rights reserved

Afiliacja:
mgr Joanna Ligenzowska
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
Wydział Rolniczo-Ekonomiczny
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa
Al. Mickiewicza 21
31-120 Kraków
tel.: 12 662 43 54
e-mail: ripsa@tlen.pl